

A Soproni Szemle 2005/1., valamint 2006/1. számában hasonló címmel jelentek meg bevezető tanulmányokkal egybekötött forrásközléseink.¹ Az első közleményben előbb a soproni zsidóság anyagi kisémmizésének, javaitól való megfosztásának történetét mutatuk be kronológiai időrendbe helyezve. Ennek kapcsán szoltunk az 1944 márciusában-áprilisában született rendeletekről, azok alapján tett intézkedésekről, a hatóságoknak a zsidók vagyonának megszerzéséért tett erőfeszítéseiről, megfélemlítő lépéseiről. A soproni zsidóság július 5-én végrehajtott deportálását követően a nyilas hatalomátvételig, 1944. október 16-ig áttekintő tanulmányunkban még írtunk a „zsidó vagyon” leltározásáról, valamint a – közkeletű korabeli kifejezéssel élve – „nacionalizált” zsidó vagyon sorsáról. A második közleményben pedig a helyi zsidóság tulajdontól történő megfosztásának két fontos alapidokumentumát tettük közzé szerkesztett formában, egyik az elvett házakról készített, 185 lakóingatlant tartalmazó lista, a másik pedig a zár alá vett üzletekről felvett jegyzék volt. Az 1944. május 1-ei keltezésű lista 159 üzlet adatait tartalmazta. E két lista közzétételével nem csupán a politikatörténethez – a soproni zsidóság üldöztetésének, vagyona elvételének dokumentálását gyarapítva – kívántunk hozzájárulni, hanem kihasználva e dokumentumok komoly forrásértékét, illetve a további jó forrásadottságot,² azokat társadalomtörténeti vizsgálat és elemzés alá is helyeztük.

A korábban feltárt levéltári források, valamint az egykorú soproni hírlapok híradásai alapján már az előbb említett tanulmányok írásakor, 2005-ben, 2006-ban ismert volt előttünk, hogy az elvett zsidó házak, valamint a zár alá vett zsidó üzletek mellett – annak rendje és módja szerint – elkészült a zsidó iparosok listája is, de ez az akkori kutatás legfőbb bázisául szolgáló korabeli soproni városi iratok köréből³ nem került elő. Hanem csak egy-pár évvel később, de akkor azonban nem is egy lista, és nem is egy helyről. Előbb levéltári munkáink során bukkantunk az egyik személyi anyagban egy dátum nélküli dokumentumra, amely a *Kimutatás A Sopron thj. városban bejelentett megszüntetethető zsidó ipartelepekről*⁴ címet viseli, majd a Sopron Város és Vidéke Ipartestület 1944. évi, töre-

¹ Csekő Ernő: Adatok és források a soproni zsidóság gazdasági megsemmisítéséről 1944.március 19.–1944. október 16. In: Soproni Szemle 59 (2005), 27–45.; Csekő Ernő: Adatok és források a soproni zsidóság gazdasági megsemmisítéséről 1944-ben II. (Elvett házak, zár alá vett üzletek). In: Soproni Szemle 60 (2006), 35–53.

² Itt részben az egykorú, zsidó házakra vonatkozó bejelentőlapokra (152 db) gondolunk, amelyek 90 %-ban átfedésben állnak az említett házlistával. A kettő alapján 199 db, 1944-ben elvett zsidó házról, lakóingatlanról lehet beszélni.

³ Magyar Nemzeti Levéltár Győr-Moson-Sopron Megye Soproni Levéltára (SL), IV.B.1404. Sopron Város Polgármesteri Hivatalának iratai.

⁴ SL, XIV.55. Schmidt Ferenc soproni városi tanácsos iratai, Zsidótörvénnyel kapcsolatos ügyek.

dékes iratanyagában, az iktatott iratok között egy másik, azonban már dátummal (1944. június 1.) ellátott listára. Amint az előbb említett lista, úgy a „*Kimutatás a Soproni szab. kir. thj. Város és Vidéke Ipartestület működési területén lévő zsidó kézművesiparosokról*” című jegyzék is géppel íródott. Ez utóbbi jegyzék keletkezéstörténete is ismert, legalábbis anynyiban, hogy azt a Soproni Ipartestület állította össze a M.kir Iparügyi Minisztérium felszólítására. Az 1944. május 26-i leírta a város területén lévő „*összes zsidó kézműiparosokról*” kért jegyzéket, amelynek a következő adatokat kellett tartalmaznia:

- 1., az iparúzó nevét és cégét,
- 2., iparának megnevezését,
- 3., üzemének vagy telepének helyét,
- 4., alkalmazottainak számát.⁵

Az alábbi forrásközlés alapjául ezen, amúgy 105 iparos nevét tartalmazó listát vet-tük, tekintettel mindenekelőtt arra, hogy annak keletkezése egyértelműen datálható, és a zsidók gazdasági ellehetetlenítését, ipari működésük teljes beszüntetését célzó 1944. áprilisi, májusi intézkedésekhez köthető. Ugyanakkor ezen közlemény második felében található forrás- és adatközlésünkben kiegészítettük a rendelkezésünkre álló másik lista adataival is, elsősorban azért, mert ugyan jelentős az átfedés, de több név csak az egyik, vagy másik listán van meg, ráadásul a másodsor említett listán nagyobb számban szerepel olyan név, amely az alaplokumentumnak említett listánkon nem található. Az utóbb említett listán egyébként 123 sorszámozott név szerepel, azonban két név kétszer került a listára⁶, két másikat pedig kihúztak, s a listához mellékelte különjegyzéken tüntették fel.⁷ Így érdemben e listán 119 helyi iparos szerepel.

A két listát egybeszerkesztő forrás- és adatközlésünk egy-egy név kapcsán alapesetben két sorban közli az adatokat, az alábbi módon.

Felső sorban: a Soproni Ipartestület 1944. június 1-ei listájának adatai					
Ssz.*	Név	Ipara (szakma)	Az összeköltöztetés előtti lakás	Al. sz.**	Helyes névalak
<i>Alsó sorban: dr. Schmidt Ferenc soproni városi tanácsos iratai közt található, évszám nélküli lista adatai</i>					
Ssz.*	Név (cége)	Foglalkozása	Telephelye	--	Helyes névalak

* Ssz. = Sorszám

** Al.sz. = Alkalmazottak száma

⁵ M.kir. Iparügyi Miniszter 25700/IX./1944. sz., 1944. május 26-án kelt leirata, SL, IX.259. Sopron Város és Vidéke Ipartestület iratai, Iktatott iratok 866/1944.; A helyi ipartestület fennállásának 120. éves évfordulójára megjelent kötet a soproni iparosság II. világháború alatti történetét a 66–67. oldalon tárgyalja. *Krisch András – Mechle Károly – Mizser Gyula – Tóth Imre: Sopron és Vidéke Ipartestület. 120 év története.* Sopron, 2012.

⁶ B. Zsigmond és K. Izidor.

⁷ Ez a Gellis Testvérek papírzacskó-készítőikkel, valamint Jacobi Adolf és Sándor szivarkapapír-gyárosokkal történt meg, akiket a „*Sopronban bejelentett, üzemben tartandó zsidó ipartelepekről*” felvett 2 sorszámozott különjegyzékre vették fel. Rajtuk kívül a szóban forgó géppel írt jegyzéken még két iparos nevét (L. Testvérek, illetve K. Jenő) húzták át kézzel, de mivel azok a különjegyzékre nem kerültek, forrásközlés során adataikat leközöljük, megjegyzésbe téve, hogy nevüket a listán tollal áthúzták.

Fontos kiemelnünk, hogy a listákon szereplő személyek adatainak közlésénél, adatvédelmi megfontolások miatt, családnevüknek csak a kezdőbetűjét adtuk meg. (Ettől a bevezető tanulmányban részben eltértünk: a 2005. és 2006. évi tanulmányok főszövegében már említettek, illetve Tárkányi Sándor 2014. évi kötetében tárgyalt családok, témánk szempontjából érintett tagjainak nevét itt teljesen kiírtuk.) A közlés során szinte minden esetben megőriztük a forrásokban szereplő adatokat, amely szabályt a tulajdonnevekre, így az utca- és egyéb közterület elnevezésekre – bármily hibásan is szerepeltek – szintén érvényesítettük. Ezen elnevezések helyes alakját egy külön oszlopban, a táblázat végéhez csatolva közöltük. A források nyilvánvaló hibával, elírással történő közreadását azért választottuk, hogy az visszaadja a két zsidó iparosokról készült forrás pontosságának mértékét. Ugyanis ebből számunkra világosan kiderül, hogy a helyi ipartestület által készített, 1944. június 1-ei keltezésű lista sokkal pontosabb, míg a másik lista tele van a soproni utca- és térnevekkel kapcsolatos bántó tévedésekkel, elírásokkal. Mindebből azt a következtetést vonhatjuk le, hogy ez utóbbit listát nem helyben készítették, vagy legalábbis nem helybéli, illetve mélyebb helyi ismeretekkel nem rendelkező készítette, vagy gépelte le. Így bár ezen utóbbi lista dr. Schmidt Ferenc városi tanácsos személyes irathagyatékában található, valószínűsíthetőn elkészítéséhez neki kevés köze lehetett. Dr. Schmidt Ferenc több mint három évtizeden keresztül, 1907-től 1940. szeptember 1-ei nyugdíjazásáig dolgozott Sopron város kötelékében, 1911 és 1918 közt rendőrkapitány, míg 1918 és 1922 közt a város aljegyzője is volt. 1922-től a polgármesteri hivatal IV. ügyosztályának vezetőjeként többek közt az iparügyek is hozzá tartoztak.⁸ Tehát kívül-belül ismerhette a várost, s annak lakóit. A két lista tartalmát illetően még további fontos különbség, hogy míg a megbízhatóbbnak tűnő június 1-jei ipartestületi jegyzék az *iparos lakhelyét* közli, addig a Schmidt Ferenc irathagyatékában található a *telephely* címét adta meg.

A zsidó származású iparosokkal szemben a német megszállás (1944. március 19.) után életbe léptetett intézkedéseket a következőkben tekintjük át. A pár hét, hónap alatt a helyi zsidóság koncentrációs táborokba történő deportálásáig elvezető intézkedések a faji törvények szerint minden zsidó származásúnak minősülő, mentesítésben nem részesülő személyt⁹ egységesen érintettek. Azonban az egyes foglalkozások ellenében életbe léptetett intézkedések időbeli dinamikájában minimális eltérés azért kimutatható. A hazai zsidóság teljes jogfosztását hozó, 1944 tavaszán sorra születő rendeletek özönében a zsidóság tulajdonaira, vagyonára, gazdasági tevékenységére vonatkozó, végeredményben

⁸ A IV. ügyosztály hivatalosan az elsőfokú ipari, köz- és állategészségi és kihágási ügyek hatósága volt, de hozzá tartozott a vásárrendészet is. Az 1940-ben még osztályvezető dr. Schmidt Ferencet nyugdíjba menetelet követően 1941-ben dr. Szenczi Vilibáld követte a tisztségben. Magyarország Tiszti Cím-és Névtára 1940. évi 118., illetve 1941. évi 128., illetve SL, XIV.55.Schmidt Ferenc soproni városi tanácsos iratai, raktári jegyzék

⁹ A Soproni Hírlap 1944. március 31-i száma a címdalton közölte a honi zsidósággal szemben meghozott kormányrendeleteket, közte azokat is részletezve, hogy kikre érvényesek a kormányintézkedések, azaz „Kiket kell zsidóknak tekinteni?” Soproni Hírlap 1944. március 31. 1.

gazdasági megsemmisítésüket megalapozó jogszabály a 1600/1944.ME. sz. miniszterelnöki rendelet képében, 1944. április 14-én látott napvilágot.¹⁰ Az április 16-ával hatályba lépő rendelet, a bizonyos értékhatár alatt bejelentés alá nem eső személyes-és lakberendezési ingóságok kivételével, az ingó és ingatlan vagyon pénzügyi hatóságok felé tett bejelentését írta elő.¹¹ Ezen felül a banki széfek lefoglalását, a betétek, számlák bejelentését, a készpénzmeztakarítások esetében a 3000 pengő feletti összegek befizetését tette kötelezővé.¹²

A jogszabály az üzletek, valamint kereskedelmi, illetve ipari vállalatok esetében a zár alá vétel lehetőségéről is rendelkezett. Alig telt csak el néhány nap, és az üzletekre vonatkozóan megjelent az azok zár alá vételét kimondó újabb rendelet. Az újabb rendelkezés szerint – amint az azt ismertető Soproni Hírlap az 1944. április 21-ei rövid cikkében fogalmazott – „a kereskedő, aki további eladásra közvetített, köteles üzletét lezárni és a kulcsokat a város polgármesteréhez, illetve a községi elöljárósághoz beszolgáltatni. Az üzlethelyiség lezárásával az üzlethelység és árukészlet zár alá vétetik.”¹³ Fontos kiemelnünk, hogy az erről szóló 50500/1944. sz. kereskedelmi és közlekedésügyi miniszteri rendelet, illetve a helyi ipartestületnek is megküldött magyarázó leirat szerint a zár alá vétel az iparosokra nem volt érvényes, azaz a zsidó iparosok a tevékenységüket továbbra is zavartalanul folytathatták. Az egyértelmű elbírálás érdekében a rendelet külön nevesítette azon ipari tevékenységeket, amelyek akár kereskedelmi tevékenységet folytató üzleteknek is minősülhetnének más megközelítésben. Eszerint iparosoknak számítottak és a fentebb említett rendelet nem érintette a „vendéglőket és kocsmákat, szállodákat, kávéházakat, kávémérőket, tejívókat, fodrász és kozmetikus ipari üzemeket.”¹⁴ Ugyanakkor a drogisták és a gyógyszer-nagykereskedők már ekkor nem folytathatták tevékenységüket.

A kereskedelmi és ipari tevékenység elválasztása még képlékenyebb volt olyan esetben, ha egy személynek két engedélye volt, azaz az iparendély mellett kereskedői engedéllyel is rendelkezett. A rendelet szerint az ipari tevékenységét tovább folytathatta, még akkor is, ha az ipari és kereskedői tevékenységet ugyanabban a helyiségben gyakorolta. „Az ilyen esetben – szólt a szabályozás – azonban köteles a zsidó kereskedő a kereskedelmi forgalmú árucikkeit elkülöníteni és az elkülönített részt a fentiekben ismertetett felirattal ellátni. [Mármint az 50500/1944.KK.M. sz. rend. alapján a zár alá vétel megtörténtét rögzítő

¹⁰ Kádár Gábor – Vági Zoltán: Hullarablás. A magyar zsidó gazdasági megsemmisítése. Budapest, 2005. 223–226.

¹¹ Kádár – Vági 2005. 224–225.

¹² Soproni Hírlap 1944. április 16. 1.

¹³ Soproni Hírlap 1944. április 21. 1.; A rendelet szerint az így lezárt üzlet bejáratára, jól látható helyre a helyi közigazgatási hatóság pecsétjével ellátott következő feliratot kellett elhelyezni: „A m. kir. kereskedelmi és közlekedésügyi miniszter 50500/1944. K.K.M.sz. rendelete alapján az árukészlet és az üzleti berendezkedés zár alá vétetett.” Az Ipartestületek Országos Központja 2752/1944. sz., 1944. április 21-én kelt leirata, SL, IX.259. Sopron Város és Vidéke Ipartestület iratai, Iktatott iratok 821/1944

¹⁴ Az Ipartestületek Országos Központja 2752/1944. sz., 1944. április 21-én kelt leirata, SL, IX.259. Sopron Város és Vidéke Ipartestület iratai, Iktatott iratok 821/1944.

felirat; Cs.E.] A zsidó iparos nemcsak saját termelvényeit, hanem meglévő iparigazolványa alapján, minként a múltban is tette, továbbra is ugyanezeket a mások által előállított cikkeket árusíthatja. A kereskedelemügyi minisztérium illetékes osztályától azt a felvilágosítást nyertük, hogy az olyan iparosok, akik nemcsak a saját, hanem mások termelvényének eladásával is foglalkoznak, csak akkor mentesülnek a fent idézett rendeletnek a kereskedői üzlethelyiségek bezárására vonatkozó rendelkezéseitől, ha árusításuknak legalább a felét a saját termék árusítása képezi.¹⁵

E fenti eset pedig gyakran előfordult, így az ipartestület által összeállított listán szereplők közül sokak neve megtalálható a zár alá vett üzletek tulajdonosai között is.¹⁶ Így például a bevezető tanulmányunkat követően közölt listán 7. B. Zsigmond villanszerelő – villanszerelési cikk-kereskedő, a 9. D. Jakab üveges – üveggereskedő, 11. D. Irén női kalapkészítő – bőrkereskedő, 13. D. Jenő műszerész – bútor-, villanszerelési cikk kereskedő, vagy épp a lista 23. helyéről G. Márkus köszörűs és késes – acélárúkereskedő, míg a jegyzék második feléről a 48. K. Lipót asztalos – bútorkereskedő, 62. M. Sarolta esernyőkészítő – esernyőkereskedő, a 82. S. Ignácné sütő/pék – vegyeskereskedő, a 93. S. Emil órás – órás- és ékszerkereskedő. És a sor még hosszan folytatható.

A rendeletek ugyanekkor lehetővé tették, sőt előírták a honvédelmi szempontból, illetve a hadigazdaság számára szükséges üzletek, vállalatok további nyitva tartását, működését. Példa erre a Gellis Testvérek papír-nagykereskedése, amely április végével, május elejével szintén zár alá került, de az így kialakult papírhiány már a helyi lapok (Új Sopronvármegye, Soproni Hírlap, Felsődunántúli Hétfő) megjelenését veszélyeztette. Ezért dr. Kamenszky Árpád polgármester a kirendelt Radnai János vezetésével annak újrainvitását hagyta jóvá.¹⁷ A Gellis Testvérekkel hasonló történhetett a zsidó iparosok listázása alkalmával is. A dr. Schmidt Ferenc városi tanácsos irataiban fennmaradt jegyzék tanúsága szerint a papírzacskógyártással foglalkozó vállalkozás előbb felkerült a megszűnésre ítélt ipartelepek listájára, de arról később – kézzel – kihúzták, s az előbbi mellékletét képező, az üzemben tartandó ipartelepek rövid jegyzékére vették fel. A Gellis Testvérek mellett, hadigazdasági megfontolásból, kirendelt vállaltvezető irányításával tovább működhetett az Oláh-féle fakereskedés, Goldschmied Sándor nyomdája, a Steiner József-féle téglagyár, és a Jacobi fivérek szivarkapapírgyára is.¹⁸ Kivételes eset volt, amikor a hadigazdasági szempontok miatt tovább működő üzem családi kézben maradhatott. Szinte csak Füredi Oszkár-tudjuk erre példaként említeni, akit férje betonkészítményeket gyártó üzeméhez rendelt ki a polgármester vezetőül.¹⁹ Jacobi Adolffal és Sándorral egyébként ugyan-

¹⁵ Uo.

¹⁶ Ld. *Csekő* 2006. 50–55.

¹⁷ Az újrainvitást a helyi kereskedelmi és iparkamara mellett a Soproni Sajtóvállalat Rt. is sürgette. Soproni Sajtóvállalat Rt. 1944. április 27-i levele, Soproni Kereskedelmi és Iparkamara 5491/1944. (V.3.) sz. átirata, ill. 8897/1944. (V.5.) sz. polgm. i., SL, IV.B.1404. Sopron Város Polgármesteri Hivatalának iratai IX. 100/1944. 150–154. pag.

¹⁸ *Csekő* 2005. 30.

¹⁹ Soproni Hírlap 1944. szeptember 26. 3.; *Csekő* 2005. 38.

az történt, mint a Gellis testvérekkel. Előbb listára kerültek, majd az üzemben tartandó telephelyek különjegyzékére vették fel üzemüket. A papírzacskógyártással foglalkozó Gellis Testvéreket, valamint a Jacobi-féle szivarkapapírgyárat a június 1-ei ipartestületi jegyzék ugyanakkor nem említi, amiképp további 33 zsidó iparos nevét is csak a Schmidt Ferenc irathagyatékában található listán találjuk meg. Az okokat – jelenlegi tudásunk szerint – csak találgathatjuk. Elképzelhető, hogy a Schmidt Ferenc irathagyatékában található lista korábbi, mint az ipartestületi (jún. 1.), így az utóbbira azok már nem kerültek fel, akik további működését, mint pl. a Gellis Testvérekét engedélyezték. Ez véleményünk szerint csak néhány esetben lehetett így. Egy másik magyarázat lehet, hogy az ipartestületi jegyzékhez képest a másik listára az iparosok mellett több, üzemszerűen működő ipari vállalkozás is felkerült.

Az időrendi áttekintéshez visszatérve, a Soproni Hírlap április 25-ei száma már a zsidó származásúak foglalkoztatási tilalmáról számolt be. Az újabb kormányrendelet szerint nem csak tisztviselőként, hanem „*ipari, kereskedelmi, vagy gazdasági vállalkozásnál bármilyen kereső személyként alkalmazni nem lehet.*”²⁰ A kormányrendelet utasítása szerint 25 %-ukat még áprilisban, további 25 %-ukat május 31-ig kell elbocsátani, s legkésőbb szeptember 30-ig minden, a rendeletek szerint zsidónak minősülőt el kell mozdítani állásából. Tudjuk, az események felülírták e rendelet ütemezését. Miközben a helyi sajtóbból kiderült, hogy a városháza három zsidó származású dolgozóját ekkor bocsátották el²¹, a helyi ipartestület Soproni Levéltárban megmaradt korabeli iratai szerint a Soproni Ipartestület tisztségviselői, alkalmazottai közt ekkor már nem volt zsidó személy.²²

Időközben a Soproni Hírlap előbb 118, majd április 29-ei számában 145 zsidó tulajdonú üzlet bezárásáról, zár alá vételéről számolt be.²³ Az iparendeléssel rendelkező zsidó származású iparosok számáról azonban csak május első napjaiban jelent meg az első tudósítás. A Soproni Hírlap 1944. május 5-ei cikkének címében közölte, miszerint „Sopronban 114 zsidó iparos működik”.²⁴ Amint a cikk fogalmaz: „*a soproni ipartestület kebelében 114 képesítéshez kötött zsidó kézműiparos van, mint ipartestületi tag nyilvántartva, ezeknek valamennyije zsidó.*”²⁵ Mint látható, a helyi lapban május elején közölt szám is eltér a Soproni Levéltárban fellelhető, s általunk most közlésre kerülő egykorú listákon szereplők számától. A helyi ipartestületre hivatkozó újságcikkben szereplő számhoz (114 fő) képest a szűk egy hónappal későbbi ipartestületi lista kilenc névvel kevesebbet tüntet fel (105 fő). A Schmidt Ferenc soproni városi tanácsos irataiban található lista pedig ötlet többet (119 fő).

²⁰ Soproni Hírlap 1944. április 25. 1.

²¹ Soproni Hírlap 1944. április 22. 2.; *Csekő* 2005. 29.

²² A Soproni Ipartestületnek az Ipartestületek Országos Központjának címzett 1944. április 18-án kelt válaszelevele, SL IX.259. Sopron Város és Vidéke Ipartestület iratai, Iktatott iratok 602/1944.

²³ Soproni Hírlap 1944. április 29. 4.; A Polgármesteri Hivatal 1944. május 1-i névjegyzéke 157 sorszámozással 159 zár alá vett üzletet tüntet fel. *Csekő* 2005. 30; *Csekő* 2006. 50–53.

²⁴ Soproni Hírlap 1944. május 5. 3

²⁵ Uo.

Bár mint láttuk, az üzletek zár alá vételével, bezárásával egyidőben, tehát április második felében a zsidó iparosok további működését még engedélyezték, a zsidósággal szemben sorra születő korlátozó és jogfosztó rendeletek nem csupán diszkriminatív helyzetbe juttatták annak tagjait, de a sokasodó rendeletek dinamikája a kortársak számára is megelőlegezte a teljes jogfosztottság közelgő állapotát. Mi sem jelzi ezt jobban, mint a helyi ipartestület május 5-ei levele, amelyben a zsidósággal szembeni rendeletek miatt iparosmester nélkül maradó tanoncok ügyében járt el. A helyi ipartestület a budapesti központnak címzett megkeresése már „*a mostani zsidótörvénnyel (sic!, hisz rendeletről van szó!, Cs.E.) kapcsolatosan előreláthatóan több tanonc fogja kérni a tanoncszerződés felbontását azért, mert zsidó iparosnál a tanviszonyt folytatni nem akarja. Az így tanoncszerződés nélkül maradó tanoncok további kiképzése szükségessé teszi, hogy eddig tanonctartó és tanoncnevelő mestereknél nyerhessenek elhelyezést.*”²⁶ Hogy ez mennyi tanoncot érintett, csak hozzávetőlegesen tudjuk megadni, hiszen a tanoncszámra vonatkozóan rendelkezésre álló forrás, a jelen közleményünkben közlésre kerülő, június 1-ei keltezésű zsidó iparos jegyzék majd egy hónappal később, a fentebb idézett levél kelte után készült. Így ezen iparos jegyzéken feltüntetett, összesen 133 főnél akár jelentősen többen lehetnek még május elején a zsidó iparosok mellett foglalkoztatott tanoncok.

A helyi ipartestületnek a Soproni Levéltárban megmaradt egykorú iktatott iratai közt 1944. június 1-je és július 11-e közt több tucat tanoncszerződés felbontását tanúsító ügyirat²⁷ található. Ezekből is egyértelműen kiviláglik, hogy a zsidóság személyi szabadságának további korlátozásával, illetve gettósításával értelemszerűen együtt járt a zsidó iparosok gazdasági tevékenységének ellehetetlenülése is. A tanoncszerződések felbontása ügyében több esetben a zsidó iparos jelent meg az ipartestület helyiségében, kérve tanonca érdekében a szerződés felbontását. De az is előfordult, hogy minderre a helyi zsidóság deportálását követően, az alábbi lakonikus tömörségű indoklással került sor: xxx iparos „*iparát Sopronban jelenleg nem gyakorolhatja, és így tanoncának kiképzése lehetetlen*”²⁸ A tragikus végkifejlet azonban nem csupán a fenti, tanoncszerződést felbontó dokumentumban sejlik fel, hanem még drámaiban az iparügyi minisztériumnak a „zsidó iparüzőkről adatszolgáltatás” tárgyú leiratában. Az 1944. június 30-án kelt utasítás az Üzemi bejelentőlapok kitöltése kapcsán a következőképp rendelkezett: „*Amennyiben zsidó iparos bármilyen oknál fogva nincs a lakhelyén, vagy a telephelyén, ha kell hatósági segítséggel is, az alkalmazottak, szomszédok stb. bevonásával, vagy egyébként rendelkezésre álló*

²⁶ SL, Az Ipartestület 1944. május 5-én kelt levele az Ipartestületek országos Központjának, Budapestre. SL, IX.259. Sopron Város és Vidéke Ipartestület iratai, Iktatott iratok 713/1944.

²⁷ Az Ipartestület iktatott iratai között, a 867/1944. és az 1116/1944. iktatószámok közt találhatóak ezek az iratok. SL, IX.259. Sopron Város és Vidéke Ipartestület iratai

²⁸ Így az idő szerint egyik utolsóként felvett és fennmaradt tanoncszerződést felbontó ügyirat tanúsága szerint az július 11-én a soproni ipartestület helyiségében megállapították, hogy „*Etler József soproni villanyszerelő-mester iparát Sopronban jelenleg nem gyakorolhatja és így tanoncának kiképzése lehetetlen, s ezért Plötl Frigyes nevű tanoncának 74/1945. t.l. szám alatt kötött tanoncszerződését július 1-vel hivatalból felbontjuk.*” SL, IX.259. Sopron Város és Vidéke Ipartestület iratai, Iktatott iratok 1116/1944.

adatok felhasználása útján töltendők ki a bejelentő lapok.”²⁹ A Soproni Ipartestület 1944. július 13-ai válaszejelentését valóban csak külső segítséggel tudta elkészíteni. A bejelentőlapokat saját nyilvántartásán túl a rendőrség bejelentő hivatala, illetve az Országos Társadalombiztosító Intézet adatai alapján készítette el. Amint az Ipartestület írta „mind a zsidó iparosokat, mind a segédeket és tanoncokat előbb gettóba tömörítették, majd Sopronból elszállították, tehát Sopronban egyetlen zsidó sincs. A zsidóknál alkalmazott keresztény segédek és tanoncok személyi bejelentőlapjain feltüntettük, hogy jelenleg hol vannak alkalmazásban, illetőleg nem dolgoznak.”³⁰ A soproni zsidóságnak gettókból gyűjtőtáborba tömörítésére 1944. június 29-én került sor, majd onnan egy-pár nappal később, július 5-én történt meg bevonásuk, illetve Auschwitzba szállításuk, ahova július 7-én, reggel érkeztek. Minden a két héttel korábbi, június 22-én, Siófokon zajlott tanácskozáson történt eligazítás tervei szerint zajlott.³¹

Ha a soproni iparosok ellenében, 1944 első felében életbe léptetett intézkedések áttekintését követően magát a zsidó iparosok jegyzékét szemrevételezzük, több fontos következtetés elég hamar levonható. Mindenekelőtt megállapítható, hogy az ipartestület által összeállított június 1-ei jegyzéken szereplő 105 fő jelentős hányada nő (39 fő, 37,14%). Ez pedig például egybevetve a zsidó üzletek tulajdonosaival, az ott előforduló nők részarányánál jóval jelentősebb, hiszen a 159 üzlettulajdonosnak „csak” 23,89%-a, 38 fő volt nő.³² Még ennél is jelentősebb a különbség, ha a férjezett névvel, illetve a leánykori névvel szereplők számát, arányát vetjük össze. Amíg az üzlettulajdonosok közt csak 6 nőt találunk leánykori névvel (a női tulajdonosok 15,78%-a, az összes tulajdonos 3,77%-a), addig az iparos listán 18 nő szerepel leánykori nevével, amely a női iparosok 46,15%-át, míg az összes iparos 18,09%-át teszi ki! A nőknek az iparosok közt megfigyelhető ilyen jelentős reprezentációja egyfajta emancipációs folyamatra hívja fel a figyelmünket. Mindezekon túl pedig a leánynéven szereplők jelentős száma és részaránya pedig az önálló egzisztenciateremtés egy járható, működő útjának meglétét is felvillantja előttünk. E jelenséggel természetesen összefügg, illetve ebből következik, hogy a helyi zsidó iparosok közt meghatározó arányban találhatjuk meg a könnyűipar képviselőit, hiszen az ipart folytató nők szinte kivétel nélkül a könnyűipar területén működtek. Köztük messze legnagyobb számban a női szabók voltak megtalálhatóak (18), őket a kalapkészítők (5 fő), fehérnemű-készítők (4 fő), fűzőkészítők (3 fő) követték, s mellettük még egy-egy aszúrozó és esernyőkészítő is előfordult. A könnyűiparon kívül csak hét nő folytatott további iparos tevékenységet. Kettő a korban relatíve újnak számító, modernebb

²⁹ M. Kir. Iparügyi Minisztérium 27500/1944. sz. leirata, SL, IX.259. Sopron Város és Vidéke Ipartestület iratai, Iktatott iratok 1117/1944.

³⁰ Az ipartestület 1117/1944. sz. válasza, SL, IX.259. Sopron Város és Vidéke Ipartestület iratai, Iktatott iratok 1117/1944.

³¹ A nyugat-dunántúli zsidóság deportálásának tervét egy 1945-ben publikált tanulmányában Horváth Zoltán ismertette. *Horváth Zoltán: Soprontól Auschwitzig. (A nyugat- és dél-dunántúli soproni zsidóság deportálásának terve)*. In: Soproni Szemle 1995. 38–46.

³² Ld. ehhez a Sopronban zár alá vett üzletek jegyzékét Csekő 2006.

technológiát megtestesítő, technikai felszereltséget feltételező iparos szakmát folytattak: B. Gyuláné fényképész, míg dr. G. Sándorné fogműves. Nagyobb tradícióval bíró mesterséggel őt asszony került fel a zsidó iparosok jegyzékére, három sütő, illetve két mészáros. Esetükben valószínűsíthető, s a vizsgált jegyzékek adatai is részben ezt igazolják, hogy e nehéz, férfias mesterségeket az asszonyok férjeik elhunytát követően vitték tovább.

A nőkkel szemben a férfiak körében nem voltak többségben a könnyűipar képviselői, egyúttal jóval kiegyensúlyozottabb is volt a szakmák megoszlása, hiszen a 66 férfi iparos 22 mesterség művelője volt. A legtöbben itt is a szabók voltak, de a listán közölt adatok szerint számuk megoszlott a férfi szabók (7 fő), illetve a női szabók (4 fő) között, egy pedig csak egyszerűen szabóként szerepelt a listán. Őket az óráskok (8 fő), asztalosok (6 fő), villanszerelők (6 fő), valamint a cipészek (5 fő) követték. Kárpitosok, fogművesek és műszerészek 3-3 fővel, míg a többi iparos mesterség, köztük a szűcs, kosárfonó, felsőrész készítő, bádogos, üveges, kőműves és építőmester 1-2 fővel található a jegyzéken.

Tárkányi Sándor és Tárkányi Eszter soproni zsidó családok emlékezetéről 2014-ben megjelent kötetét lapozva, az 1944-ben zsidó iparosok jegyzékére kerültek közül többekkel találkozhatunk. Így Drach Jenő műszerésszel (kerékpár- és varrógép szaküzlet) és Drach Egonnal, Dr. Hernfeld Pál fogorvossal, akit az iparos jegyzék fogművesként említ, illetve a Neufeld-fivérekkel, Spitzer Ignác aranyművessel és Kopstein Ferenc műbútorasztalossal. Rajtuk kívül még két órás- ékszerésszel, Weiler Gyulával, Werndorfer Józseffel, valamint a város híres építészeivel, a listán építőmesterként szereplő Füredi Oszkárral. A velük kapcsolatban a kötetben olvasható adatokból, s főképp a közölt családi fényképekből tisztességes jólét, polgári életmód olvasható ki. A zsidótörvények, rendeletek nem csak ennek vetettek véget, hanem többük életének is. Deportálták és a holokauszt áldozataivá vált közülük Drach Jenő és neje, Dr. Hernfeld Pál, Weiler Gyula és családja, Spitzer Ignác és szintén ékszerész neje. Viszont Neufeld József Auschwitzból tért vissza, míg Neufeld Imre és Jenő, valamint Werndorfer József, Kopstein Ferenc munkaszolgálatosként éltek túl a holokauszt borzalmaikat.³³

Az iparosok vagyoni helyzetére vonatkozóan nem végeztünk olyan részletes feltáró kutatásokat, mint a 2006. évi tanulmányunkban közölt elvett zsidó házak tulajdonosaira vonatkozóan, ahol az állami adófőkönyveket is bevontuk a kutatásba, elemzésbe. De épp a zsidó házak jegyzékének adataival összevetve szembevetendő, hogy az iparosok közt elenyészőnek mondható a háztulajdonosok száma.³⁴ Az 1944. június 1-ei keltezésű iparos jegyzéken 9. D. Jakab, 36. H. Zsigmond, 43. K. Márkus, 48. K. Lipót/Lipótné, 62. M. Sarolta 69. P. Józsefné/József, 81-82. S. Ignác és Ignácné és a 85. S. Mórné neve található csupán meg. Az órás K. Márkus, az esernyőkészítő M. Sarolta, illetve a S. Ignác és Ignácné-házaspár egyúttal 2-2 ház tulajdonosai voltak. Az 1943. évi

³³ Tárkányi Sándor – Tárkányi Eszter: Elfeledett soproniak. Arcok, sorsok, áldozatok. Fejezetek a soproni zsidóság történetéből. Sopron, 2014. 198–204, 217–220, 225–226, 245–248, 263–284. 296–298, 396–398.

³⁴ vö. Csekő 2006. 45–49.

adófkönyvek adatai szerint – és a 2006. évi tanulmányomban közölt³⁵ – 32 legnagyobb egyenes állami adót fizető zsidó háztulajdonos közé mégis a szabómester Holczer Zsigmond és a mészáros iparos Stadler Mórné sorolható. Természetesen ebben a házingatlanok nagysága, értéke, az utánuk fizetett jelentős mértékű adó is szerepet játszott, hiszen az előbbi Színház utca 31. alatti házában 10 lakás és 1 üzlet, míg az utóbbi Kőfaragó tér 3. alatti házában 13 lakás és 2 üzlet volt.³⁶ Az írásunk első felében megemlítettük azokat, akiknek iparendélye mellett kereskedelmi tevékenységre is volt engedélyük. Az ipartestület által összeállított zsidó iparos jegyzéken hozzávetőleg kéttucatnyian voltak ilyenek, akiknek ráadásul a kereskedelmi forgalmat bonyolító üzletét 1944. május elején zár alá vették.³⁷ Az előbb említett háztulajdonnal rendelkező iparosok közül D. Jakab, K. Lipót, M. Sarolta, S. Ignác és Ignácné tulajdonában lévő üzletek is erre a sorsra jutottak. Az üzleteik saját házaikban voltak és általában műhelyeik, ipari tevékenységük telephelyei is szintén ugyanott.

Ha az ipartestület által készített jegyzék jóvoltából az iparosok lakhelyének topográfiáját vizsgáljuk, figyelemre méltó térbeli koncentrációról számolhatunk be. Ha azt az 1944-ben zsidó tulajdonban lévő házak elhelyezkedésével vetjük egybe, megállapítható, hogy az iparosok lakhelyeinek topográfiája szinte leképezi a háztulajdonok elhelyezkedését.³⁸ Az iparosok lakhelyeinek közel 2/3-ada Sopron központi városmagjában volt található, a történeti belvárosban (15), valamint az azt körülölelő Várkerület, Ógabonátér, Színház u. ívében, azaz a Várkerület övében (49). Ehhez jött egy-egy nyúlványszerű csáp-ként a Várkerületről kelet felé kiágazó négy utca (Torna u., illetve Ötvös u.-Magyar-Kis u.), illetve a Széchenyi tér és az attól délre eső Deák térig fekvő egy-két utca. Itt tizenhároman, illetve tizenketten laktak. (ld. 1. táblázat!) Hogy mennyire hasonlóak voltak a zsidó tulajdonban lévő házak esetében ezek az adatok? A 199 ház- és lakóingatlan kapcsán a városnak ugyanezt a négy részét lehetett kiemelni: ott is a Várkerület öve emelkedett ki 44 házzal, amelyet a Széchenyi tér-Deák tér közti rész (30³⁹), a történelmi belváros (17), valamint a Torna u. – Ötvös u. – Magyar u. – Paprét követett (15).⁴⁰

³⁵ Csekő 2006. 49.

³⁶ Holczer Zsigmond 1943 évi egyenes adója 4052 pengő, míg özv. Stadler Mórné 2115 pengő volt. Csekő 2006. 43.

³⁷ A zár alá vett üzletek 1944. május 1-én kelt jegyzékének szerkesztett formában történt közlését ld. Csekő 2006. 50–53.

³⁸ vö. Csekő 2006. 39. oldalon található térképpel.

³⁹ Az itt szereplő 30 értékből 21 volt ház, további 9 pedig az e városrészben a két háború közti időszakban épült társasházakban található társasházi lakás.

⁴⁰ Csekő 2006. 38–40.

1. táblázat: Az 1944. június 1-ei ipartestületi jegyzékre felvett zsidó iparosok lakhelyeinek térbeli eloszlása

Városrész / közterület elnevezése	lakhelyek száma
Történelmi belváros	15
Szent György u.	5
Templom u.	3
Kolostor u.	3
Orsolya tér	2
Új u.	1
Müller Paulin u.	1
Várkerület öve	49
Várkerület	36
Színház u.,	6
Ógabona tér	4
Petőfi tér	2
Előkapu	1
Széchenyi tér - Deák-tér közti negyed	12
Széchenyi tér	5
Erzsébet u.	3
Mátyás kir. u.	3
Kisfaludy u.	1
Torna u.-Ötvös u.-Magyar u.	13
Ötvös u.	9
Torna u.	2
Kis u.	1
Magyar u.	1
Egyéb	16

Az 1. táblázatra pillantva, látható, hogy utcák, közterek szintjén a messze legnagyobb számban a Várkerületen laktak jegyzéken szereplő iparosok. A Várkerületet, jelentősen alacsonyabb értékkel, az Ötvös utca követte kilenc lakhellyel. Az egyéb rovatba tizenegy további utca sorolható, amelyek közül a Balfi utca (3), Halász u. (1), Rákóczi u. (2), Sas tér (2), Artner u.⁴² (1) még a történelmi külvárosban, vagy annak határán, mint a Kőfaragó tér (2) található. A Frankenburg út (1), a Flandorffer u. (1), a Patak u. (1), Győri u. (1) és a Rozália u. (1) pedig már egyaránt az akkori külső városrészekben feküdt. Az iparosok telephelyeire vonatkozóan a Schmidt Ferenc irathagyatékában található jegyzék

⁴¹ A Kis utca ma a Pócsi utca nevet viseli. Az egykori utcaelnevezésekkel való összevetésre Heimler Károly: Sopron topográfiáját használtuk (Sopron, 1936.), illetve annak egyik térképmellékletét, a Marikovszky Zoltán okleveles mérnök által készített 1:12500 méretarányú várostérképet.

⁴² Ma Damjanich nevet viseli ez az utca.

szolgál adatokkal. Mivel közel 80 esetben található meg az adott iparos neve mindkét jegyzéken, s ezen alkalmakkor a lakás, illetve telephely, műhely lakcíme mintegy 70%-ban pontos egyezést mutat, az iparosok telephelyeinek városon belüli elhelyezkedése részben megfelelt az előbb elmondottaknak.

FORRÁSKÖZLÉS

A következőkben a főszövegben már bemutatott két forrást, a Soproni Ipartestület által összeállított 1944. június 1-ei keltezésű listát, valamint a dr. Schmidt Ferenc városi tanácsos iratai közt megtalálható, dátum nélküli jegyzéket együtt adjuk közre. A forrásközlés alapjául a soproni ipartestület jegyzékét vettük. A „*Kimutatás a Sopron szab.kir.thj. Város és Vidéke Ipartestület működése területén lévő zsidó kézművesiparosokról*” elnevezésű ipartestületi jegyzék adatait az annak megfelelő sorszám rendjében közöljük. Azonban minden egyes sorszám után nem csupán e jegyzék adatait, hanem ugyanazon személynek a másik, dr. Schmidt Ferenc iratai közt található listán („*Kimutatás A Sopron thj. városban bejelentett megszüntetethető zsidó ipartelepekről*”) megtalálható adatait is feltüntettük, ha erre volt lehetőségünk. Így egy-egy sorszám után általában egy személy két neve, illetve a hozzájuk tartozó adatok szerepelnek. A június 1-ei ipartestületi lista adatait vastag betűvel szedtük. Amint a bevezető tanulmányban említettük, a két jegyzék adatain semmit nem változtattunk. Így a hibás utca- és közterület elnevezéseket is meghagytuk, azok helyes alakját a táblázat végéhez csatolt oszlopban adtuk meg. Adatvédelmi megfontolások miatt a listákon szereplő személyek esetében a családnevüknek csak a kezdőbetűjét adtuk meg.

Felső sorban: a Soproni Ipartestület 1944. június 1-ei listájának adatai					
Ssz.*	Név	Ipara (szakma)	Az összeköltöztetés előtti lakás	Al. sz.**	Helyes névalak
<i>Alsó sorban: dr. Schmidt Ferenc soproni városi tanácsos iratai közt található, évszám nélküli lista adatai</i>					
Ssz.*	Név (cége)	Foglalkozása	Telephelye	--	Helyes névalak
1. 86.	B. Leóné <i>B. Leóné</i>	nőikalap-készítő <i>kalapos</i>	Várkerület 8. <i>Várkerület u. 24.</i>	-	
2. 10.	B. Gyuláné <i>özv. B. Gyuláné</i>	fényképész <i>fényképész</i>	Várkerület 119. <i>Várkerület 119.</i>	3	
3.	B. Sámuel	kosárfonó	Várkerület 36.	1	
4.	B. Betty	fűzőkészítő	Várkerület 74	-	
5. 52.	B. Hugóné <i>B. Hugóné</i>	nőiszabó <i>szabó</i>	Kis u. 1. <i>Magyar u. 9.</i>	1	

6. 58.	B. Zsigmondné <i>B. Zsigmondné</i>	nőikalap-készítő <i>kalapos</i>	Torna u. 2. <i>Torna u. 2</i>	2	
7. 3.	B. Zsigmond <i>B. Zsigmond</i>	villanyszerelő <i>villanyszerelő</i>	Torna u. 2. <i>Torna u. 2.</i>	2	
8.	B. Margit	nőiszabó	Várkerület 24.	-	
9. 121.	D. Jakab <i>D. Jakab</i>	üveges ?	Ötvös u. 13. <i>Eötvös u. 15</i>	1	<i>Ötvös u.</i>
10. 95.	D. Lajos <i>D. Lajos</i>	cipész <i>cipész</i>	Ötvös u. 13. <i>Ötvös u. 15.</i>	1	
11. 60.	D. Irén <i>D. Irén</i>	nőikalap-készítő <i>kalapos</i>	Várkerület 81. <i>Színház u. 25.</i>	2	
12. 114.	D. Jenő <i>D. Jenő</i>	műszerész <i>műszerész</i>	Várkerület 12. <i>Várkerület 20.</i>	2.	
13.	D. Egon	villanyszerelő	Várkerület 119.	-	
14. 79.	D. Jenő <i>D. Jenő</i>	műszerész <i>műszerész</i>	Várkerület 119. <i>Várkerület 119.</i>	5	
15. 77.	E. József <i>E. József</i>	villanyszerelő <i>villanyszerelő</i>	Rákóczi u. 53. <i>Rákóczi út 53.</i>	2	<i>Rákóczi u.</i>
16. 53.	F. Ignác <i>F. Ignác</i>	férfiszabó <i>szabó</i>	Széchenyi tér 15. <i>Széchenyi u. 15.</i>	-	<i>Széchenyi tér</i>
17.	F. Imre	asztalos	Patak u. 21.	-	
18.	F. Árpád	nőiszabó	Várkerület 121.	4	
19. 24.	F. Karolin <i>F. Karola</i>	fűzőkészítő <i>fűzőkészítő</i>	Előkapu 13. <i>Előkapu u. 13.</i>	1	<i>Előkapu</i>
20. 48.	F. Oszkár <i>F. Oszkár</i>	férfiszabó <i>szabó</i>	Széchenyi tér 15. <i>Széchenyi u. 15.</i>	1	<i>Széchenyi tér</i>
21. 12.	F. Oszkár <i>F. Oszkár</i>	építőmester <i>építőmester</i>	Várkerület 84. <i>Várkerület 74.</i>	2	
22. 83.	G. Sándor <i>G. Sándor</i>	felsőrészkészítő <i>cipész</i>	Várkerület 50. <i>Várkerület 50.</i>	3	
23. 75.	G. Márkus <i>G. Márkus</i>	köszörűs és késes <i>koszorús</i>	Várkerület 74. <i>Várkerület 72.</i>	1	
24. 92.	G. Hugó <i>G. Hugó</i>	cipész <i>cipész</i>	Ógabona tér 6. <i>Ógabona tér</i>	-	
25. 40.	G. Jenőné <i>G. Jenőné</i>	fehérnemű-készítő <i>fehérnemű-készítő</i>	Ötvös u. 11. <i>Ötvös u. 11.</i>	-	
26.	G. Alfrédné	nőikalap-készítő	Várkerület 88.	2	

27. 5.	G. László <i>G. László</i>	kaptafakészítő <i>kaptafakészítő</i>	Győri út <i>Győri u. 3.</i>	2	
28. 2.	G. Zsigmond <i>G. Zsigmond</i>	műszerész <i>műszerész</i>	Ötvös u. 10. <i>Ötvös u. 2.</i>	3	
29 118.	Dr. G. Sándorné <i>Dr. G. Sándorné</i>	fogműves <i>fogtechnikus</i>	Rákóczi u. <i>Rákóczi út 2.</i>	-	
30. 11.	H. Miksa <i>H. Miksa</i>	építőmester <i>építőmesterek</i>	Frankenburg út <i>Franzenberg u. 13.</i>	3	<i>Frankenburg út.</i>
31. 44.	B. Sándorné: H. Edit <i>B. Sándorné</i>	nőiszabó <i>szabó</i>	Várkerület 14. <i>Várkerület u. 14.</i>	2	
32. 23.	H. Jenőné <i>H. Jenőné</i>	fehérnemű-készítő <i>fehérnemű-készítő</i>	Színház u. 10. <i>Színház u. 16.</i>	3	
33.	Dr. H. Pál	fogműves	Széchenyi tér 13.	-	
34. 33.	H. Adolfné <i>H. Adolfné</i>	nőiszabó <i>szabó</i>	Ógabona tér 6. <i>Ógabona tér 6.</i>	4	<i>Ógabona tér</i>
35. 94.	H. Bertold <i>özv. H. Bertholdné</i>	cipész <i>cipész</i>	Balfi u. 24. <i>Balti u. 14.</i>	-	<i>Balfi u.</i>
36. 26.	H. Zsigmond <i>H. Zsigmond</i>	férfiszabó <i>szabó</i>	Színház u. 31. <i>Színház u. 31.</i>	7	
37. 32.	H. Erzsébet <i>H. Erzsébet</i>	nőiszabó <i>szabó</i>	Új u. 25. <i>Új u. 20.</i>	5	
38. 38.	H. Ágnes Lídia <i>H. Ágnes</i>	aszúrozó <i>---</i>	Várkerület 8. <i>Várkerület u. 74.</i>	-	<i>Várkerület</i>
39. 81.	H. Károly <i>H. Károly</i>	üveges <i>üveges</i>	Várkerület 42. <i>Várkerület u. 42.</i>	-	<i>Várkerület</i>
40.	K. Dóra	nőiszabó	Kisfaludi u. 2.	4	<i>Kisfaludy u.</i>
41. 28.	K. Sándor <i>K. Sándor</i>	nőiszabó <i>szabó</i>	Magyar u. 10. <i>Magyar u. 10.</i>	2	
42. 30.	K. Livia <i>K. Livia</i>	nőiszabó <i>szabó</i>	Erzsébet u. 5. <i>Erzsébet u. 5.</i>	1	
43. 67.	K. Márkus <i>K. Márkus</i>	órás <i>órás</i>	Várkerület 35. <i>Várkerület 35.</i>	-	
44.	K. Imre	fehérnemű-készítő	Mátyás kir. u. 17.	5	
45. 13.	K. Artúr <i>K.</i>	kárpitos <i>kárpitos</i>	Ötvös u. 10. <i>Magyar u. 14.</i>	-	
46.	K. Leó	bőröndös, gyermekkocsi-készítő	Várkerület 90.	6	

47. 66.	K. Ernő <i>K. Ernő</i>	órás <i>órás</i>	Várkerület 91. <i>Várkerület 97.</i>	1	
48. 113.	K. Lipót <i>K. Lipót</i>	asztalos <i>asztalos</i>	Várkerület 62. <i>Várkerület 62.</i>	1	
49. 97.	K. Oszkár <i>K. Oszkár</i>	kárpitós <i>kárpitós</i>	Várkerület 46. <i>Várkerület u. 56.</i>	-	<i>Várkerület</i>
50. 109.	K. Ferenc <i>K. Ferenc</i>	asztalos <i>asztalos</i>	Várkerület 64. <i>Új u. 18.</i>	-	
51. 41.	K. Hermann <i>K. Herman</i>	férfiszabó <i>szabó</i>	Kolostor u. 3. <i>Kolostor u. 3</i>	4	
52. 62.	K. Izidor <i>K. Izidor</i>	órás <i>órás</i>	Várkerület 49. <i>Várkerület 49.</i>	1	
53. 72.	K. Géza <i>K. Géza</i>	kőműves <i>műkőmunkák</i>	Kőfaragó tér 3. <i>Kőfaragó u. 2.</i>	-	<i>Kőfaragó tér</i>
54. 56.	K. Imréné <i>K. Imréné</i>	fűzőkészítő <i>fűzőkészítő</i>	Erzsébet u. 7. <i>Erzsébet u. 7.</i>	-	
55. 112.	L. Henrik <i>L. Henrik</i>	asztalos <i>asztalos</i>	P. Müller u. 2. <i>P. Müller u. 8.</i>	1	<i>Müller Paulin u.</i> ⁴³
56. 16.	L. Márton <i>L. Márton</i>	fogműves <i>fogtechnikus</i>	Erzsébet u. 12. <i>Erzsébet u. 14.</i>	1	
57. 51.	L. Oszkárné <i>L. Oszkárné</i>	nőiszabó <i>szabó</i>	Várkerület 71. <i>Várkerület u. 71.</i>	3	<i>Várkerület</i>
58. 29.	L. Mária <i>L. Mária</i>	nőiszabó <i>szabó</i>	Színház u. 10. <i>Színház u. 16.</i>	6	
59. 25.	L. Pál <i>L. Pál</i>	nőiszabó <i>szabó</i>	Kolostor u. 13. <i>Kolostor u. 13.</i>	2	
60. 74.	L. Dezső <i>L. Dezső</i>	bádogos <i>bádogos</i>	Várkerület 74. <i>Várkerület u. 74.</i>	1	<i>Várkerület</i>
61.	L. Jenőné	mészáros	Várkerület 9.	-	
62. 96.	M. Sarolta <i>M. Sarolta</i>	esernyőkészítő <i>esernyőkészítő</i>	Várkerület 91. <i>Várkerület u. 95.</i>	-	<i>Várkerület</i>
63. 47.	M. Irén <i>M. Irén</i>	fehérnemű- készítő <i>fehérnemű-készítő</i>	Színház u. 27. ---	1	
64. 107.	N. Imre <i>N. Imre</i>	sütő <i>pék</i>	Kolostor u. 3. <i>Kolostor u. 3.</i>	1	
65. 84.	N. Jenő <i>N. Jenő</i>	szűcs <i>szűcs</i>	Mátyás kir. u. 5. <i>Mátyás kir. u. 5.</i>	2	

⁴³ A Hátsókapu egykori elnevezése

66. 61.	N. József <i>N. József</i>	órás <i>órás</i>	Várkerület 115. <i>Várkerület u. 119.</i>	1	<i>Várkerület</i>
67. 1.	N. Dávid <i>N. Dávid</i>	bádogos <i>bádogos</i>	Várkerület 121. <i>Várkerület 121.</i>	3	
68. 21.	N. Izabella <i>N. Izabella</i>	nőiszabó <i>szabó</i>	Petőfi tér 2. <i>Petőfi u. 2.</i>	-	<i>Petőfi tér</i>
69. 106.	P. Józsefné <i>P. József</i>	sütő <i>pék</i>	Balfi u. 26. <i>Balfi út 104.</i>	-	<i>Balfi u.</i>
70. 49.	P. Frida <i>P. Friderika</i>	nőiszabó <i>szabó</i>	Templom u. 24. <i>Templom u. 24.</i>	-	
71.	R. Ilona	nőiszabó	Széchenyi tér 14.	1	
72. 34.	R. Imréné <i>R. Imréné</i>	nőiszabó <i>szabó</i>	Artner u. 1/a.⁴⁴ <i>Artner u. 1/a.</i>	-	
73.	R. Ignác	felsőrészkészítő	Ötvös u. 9.	-	
74. 91.	S. Henrik <i>S. Henrik</i>	cipész <i>cipész</i>	Sas tér 3. <i>Laster u. 1</i>	-	<i>Sas tér, esetleg. Lackner u.</i>
75. 54.	S. Jónás <i>S. Jónás</i>	férfiszabó <i>szabó</i>	Szent György u. 21. <i>Szent György tér 21</i>	-	<i>Szent György u.</i>
76. 64.	S. Ignác <i>S. Ignác</i>	aranyműves <i>aranyműves</i>	Ötvös u. 13. <i>Ötvös u. 11.</i>	-	
77. 76.	S. Miklós <i>S. Miklós</i>	villanyszerelő <i>villanyszerelő</i>	Széchenyi tér 14. <i>Széchenyi u. 14</i>	1	<i>Széchenyi tér</i>
78. 68.	S. Sándor <i>S. Sándor</i>	aranyműves <i>órás</i>	Várkerület 90. <i>Várkerület 90/a.</i>	-	
79.	S. Géza	férfiszabó	Színház u. 1.	1	
80. 15.	S. Oszkár <i>S. Oszkár</i>	kárpitos <i>kárpitos</i>	Várkerület 41. <i>Várker 45.</i>	4	<i>Várkerület</i>
81. 93.	S. Ignác <i>S. Ignác</i>	cipész <i>cipész</i>	Várkerület 33. <i>Újteleki u. 50.</i>	-	
82. 101.	S. Ignácné <i>özv. S. Ignácné</i>	sütő <i>pék</i>	Balfi u. 8. <i>Póda Endre u. 2.⁴⁵</i>	-	
83. 50.	S. Miklósné <i>S. Miklósné</i>	nőiszabó <i>szabó</i>	Petőfi tér 5. <i>Színház u. 35.</i>	-	

⁴⁴ A Damjanich utcát hívták 1944-ben így.

⁴⁵ A Híd utcának a Balfi utca és Pozsonyi utca közti részét nevezték Póda Endre utcának.

84. 111.	S. Sándor <i>S. Sándor</i>	kőműves <i>ács</i>	Flandorffer u.⁴⁶ <i>Kárpitos u. 2.⁴⁷</i>	1	
85. 102.	S. Mórné <i>özv. S. Mórné</i>	mészáros <i>mészáros</i>	Kőfaragó tér <i>Kőfaragó tér 3.</i>	-	
86. 31.	S. Margit <i>S. Margit</i>	nőiszabó <i>szabó</i>	Mátyás kir. u. 1. <i>Mátyás kir. u. 1.</i>	1	
87. 70.	S. Károly <i>S. Károly</i>	órás <i>órás</i>	Rozália u. 2. <i>Rozália út 2.</i>	-	<i>Rozália u.</i>
88. 85.	S. S. kisk. unoka <i>S. Sándor</i>	szűcs <i>szűcs</i>	Várkerület 84. <i>Várkerület u. 84.</i>	2	<i>Várkerület</i>
89. 55.	S. Rezső <i>S. Rezső</i>	szabó <i>szabó</i>	Ötvös u. 14. <i>Eötvös u. 14.</i>	-	<i>Ötvös u.</i>
90.	S. Sándorné	kalapos	Várkerület 107.	3	
91. 46.	S. Erzsébet <i>S. Erzsébet</i>	nőiszabó <i>szabó</i>	Orsolya tér 5. <i>Orsolya u. 5.</i>	4	<i>Orsolya tér</i>
92. 37.	S. Gyuláné <i>özv. S. Gyuláné</i>	fehérnemű- készítő <i>fehérnemű-készítő</i>	Orsolya tér 5. <i>Orsolya tér 5.</i>	-	
93. 71.	S. Emil <i>S. Emil</i>	órás <i>órás</i>	Várkerület 69. <i>Várkerület u. 69.</i>	-	<i>Várkerület</i>
94. 27.	S. Sámuel <i>S. Samuné</i>	nőiszabó <i>szabó</i>	Szent György u. 2. <i>Szt. György u. 2.</i>	1	
95. 120.	T. Ernő <i>T. Ernő</i>	villanyszerelő <i>villanyszerelő</i>	Templom u. 24. <i>Templom u. 5.</i>	-	
96. 4.	T. Zsigmond <i>T. Zsigmond</i>	fogműves <i>fogtechnikus</i>	Templom u. 24. <i>Templom u. 27.</i>	1	
97. 110.	T. Rezső <i>T. Rezső</i>	asztalos <i>asztalos</i>	Ógabona tér 6. <i>Ógabona út 6.</i>	3	<i>Ógabona tér</i>
98.	T. Samu	asztalos	Ógabona tér 6.	-	
99. 22.	V. Márta <i>N. Márta</i>	nőiszabó <i>szabó</i>	Színház u. 25. <i>Színház u. 25.</i>	-	
100. 122.	W. Gyula <i>W. Gyula</i>	órás <i>féregirtó</i>	Szent György u. 21. <i>Szent György u. 4.</i>	-	
101. 108.	W. Izidor <i>W. Izidor</i>	sütő <i>pék</i>	Szent György u. 5. <i>Szent György u. 5.</i>	-	
102. 45.	W. Sarolta <i>W. Sarolta</i>	nőiszabó <i>szabó</i>	Szent György u. 18. <i>Szent György tér 10.</i>	-	<i>Szent György u.</i>

⁴⁶ A mai Táncsics utca korabeli elnevezése.

⁴⁷ A Kárpitos utcát nem sikerült beazonosítanunk.

103.	W. József	óráás	Ötvös u. 14.	-	
104.	W. Zsigmondné	kenyérsütő	Halász u.	-	
105. 73.	Z. Andor Z. Andor	villanyszerelő ---	Sas tér 3. Sas u. 1.	-	Sas tér
Csak dr. Schmidt Ferenc soproni városi tanácsos iratai közt található, évszám nélküli listán szereplő személyek:					
6.	K. Márkus	papírzacskókészítő	Kismartoni sor 2.		
7.	R. Testvérek	papírzacskókészítő	Újteleky u. 3.		Újteleky u.
14.	W. László	kárpitos	Színház u. 27.		
17.	G. Gyula	ablaktisztító	Templom u. 24.		
18.	Z. József	tolltisztító	Szt. György u. 21.		
19.	D. Lenke	seprűkészítő	Ötvös u. 15.		
20.	L. Testvérek	képfestő	Sopronbánfalva		Tollal az egész sor áthúzva
35.	S. Vilmosné	fehérműhímző	Várkerület u. 81.		Várkerület
36.	S. Jenőné	kézimunka előnyomda	Torna u. 10		
39.	R. Miklósné	előnyomda kézimunka	Erzsébet u. 9.		
42.	F. Ernőné	szabó	Széchenyi u. 14.		Széchenyi tér
43.	R. Lászlóné	szabó	Kisfaludy u. 2.		
57.	G. István	kézimunka kötött munka	Mátyás kir. u.3.		
59.	K. kalapszalón	kalapos	Várkerület u. 88.		Várkerület
69.	M. Simonné	---	Előkapu u. 9.		Előkapu
78.	B. Zsigmond	villanyszerelő	Torna u. 2.		
80.	M. László	---	Kurucdomb-sor 3.		
82.	S. Simonné	kalapos	Várkerület 107/a.		
87.	K. Béla	művirág szemfedők	Ógábona tér 38.		
88.	L. Jenő	szabó	Színház u. 5		
89.	L. Gyuláné	kalapos	Bécsi u. 8.		
90.	G. Alfréd	kötőüzem	Torna u. 2.		
98.	S. Simon	---	Paprétt u. 10.		
99.	D. Győző	szíjimpregnáló	Csengery u. 63.		
100.	F. Ödön	féregirtó váll.	Rákóczi u. 1.		
103.	N. László	szikvízgyártó	Szt. György u. 10.		
104.	S. Zsigmond	szikvízgyártó	Bécsi u. 14.		
105.	L. Ernő	szikvízgyártó	Ötvös u. 14.		Ötvös u.

115.	K. Jenő	bőröndös	Várkerület 90.		Tollal az egész sor áthúzva
116.	B. Andor	fényképész	---		
117.	V. Vilmos	bélyegzőgyáros	Színház u. 5.		
119.	Z. Károly	rum, likörgyár	Ötvös u. 1.		
123.	E. Manó	féregirtó	Újteleki u. 7.		
Kimutatás a Sopronban bejelentett, üzemben tartandó zsidó ipartelepekről:					
1.	G. Testvérek	papírzacskógy[ártás]	Patak u. 45.		
2.	J. Adolf és Sándor	szivarka papír, stb.	Nándor fasor 3. ⁴⁸		

Magyarázat: --- = Nincs kitöltve
Rövidítések: *S.sz. = Sorszám
**Al.sz. = Alkalmazottak száma

Fischer Karolin fűzőkészítő üzlete az Előkapuban. Fotó: Diebold Károly, 1936.
(Soproni Múzeum, Fotótár)

⁴⁸ Mai elnevezése Ady Endre utca.